

НЕЗАЛЕЖНА МЕДІЙНА РАДА

Висновок № 30

щодо окремих скетчів в рамках передачі «Ліга Сміху» на телеканалі «1+1»

м. Київ

«28» листопада 2018 р.

I. Обставини справи

1. 5 жовтня 2018 року голова Незалежної медійної ради Наталія Лигачова запропонувала проаналізувати на предмет відповідності законодавству України окремих скетчів у рамках нового сезону передачі «Ліга сміху» на телеканалі «1+1». Такі скетчі були наведені у статті Олександри Горчинської на веб-сайті «Детектор медіа»¹.

2. 18 жовтня 2018 року Незалежна медійна рада, відповідно до пунктів 4 і 12 Положення про Незалежну медійну раду, визнала звернення в цій справі прийнятним з огляду на те, що в низці гумористичних передач, які мають серйозний вплив на глядача, зловжито стереотипізацією та дискримінацією певних груп населення, та вирішила розглянути її за власною ініціативою.

3. Скетчі, описані у статті Олександри Горчинської, транслювалися телеканалом «1+1» в рамках 8-ї гри 4-го сезону передачі «Ліга сміху» 28 вересня 2018 року². У скетчі «Темная лошадка в кабинете Порошенко» команди «Винницкие»³ обіграється кенійська тематика. Так, на початку скетчу на сцені з'являється четверо кенійців із темним кольором шкіри. Вони розмовляють невідомою мовою (найпевніше — суахілі), тимчасом як кожна їхню фразу закадровий голос перекладає російською мовою. Закадровий голос стверджує, що кенійці, які вийшли на сцену, — «тёмные лошади этой игры». Цей голос стверджує, що в них в Україні два шанси — трансфер у «Динамо» або продавати окуляри на Шулявці. Мову кенійців названо вигаданою. На питання «Кто тебе нравится из жури?» голос перекладає, що Боклан, але м'ясо в нього жорсткувате. Далі відображається сценка «Случай в кенийском роддоме». Цей «пологовий будинок» розташований під кущем. На репліку батька, хто народився, породілля відповідає, що хлопчик, але він втік. Також у рамках виступу команди зображується сценка,

¹ <https://detector.media/kritika/article/141527/2018-10-05-rasizm-gomofobiya-ksenofobiya-i-drugie-shutki-ukrainskoi-ligi-smekha/>

² <https://www.youtube.com/watch?v=PAqs1ildqVA>

³ <https://www.youtube.com/watch?v=zdqJybjc5fc>

в якій посол Кенії просить у борг у Петра Порошенка 300 доларів на виплату кредитів держави та розвиток її інфраструктури.

4. У пародії на співачку Netta — переможницю останнього «Євробачення», яку подає та ж команда⁴, на початку скетчу робиться екскурс в історію конкурсу: стверджується, що в минулі роки його вигравали Lordi, Вірка Сердючка та Кончіта Вурст, а тому неважко було здогадатися, хто має перемогти цього разу. У неї питають про історію запозичення мелодики пісні, що перемогла, з радянських мультиків, а також про її службу в ізраїльській армії. Лунає фраза про *«чудо в перьях, которое выиграло “Евровидение”*». Після цього Netta переходить на російську та потім на українську мову, жартує про те, що в Ізраїлі раді, що приїде багато людей та напружить Палестина під час проведення «Євробачення» тощо.

5. Третій скетч, що є предметом розгляду в рамках цієї справи, створений командою «Готель 72» і стосується української історії (як зазначає Влад Яма, *«за мотивами будь-якого твору класичної української літератури»*)⁵. Відбувається декілька дій: Іван іде воювати з ляхами, Маруся говорить із вербою, Іван повертається з війни і йде на війну з турками, з москалями, мертвими, що встають із могил, використовується лелека як символ народження дитини, УТ-1, на який дивитися нудніше, аніж на калину, використовується образ пана, який бере закохану в Івана Марусю за дружину проти її волі тощо.

II. Регулювання

1. Конституція України

Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету й неупередженості правосуддя.

2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права

Стаття 20

2. Будь-який виступ на користь національної, расової чи релігійної ненависті, що являє собою підбурювання до дискримінації, ворожнечі або насильства, повинен бути заборонений законом.

---

⁴ https://www.youtube.com/watch?v=rSrZTI_CDpA

⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=-sEezaJxtgY>

3. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини)

Стаття 10. Свобода вираження поглядів

1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.

2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.

4. Закон України «Про телебачення і радіомовлення»

Стаття 6. Неприпустимість зловживання свободою діяльності телерадіоорганізацій

2. Не допускається використання телерадіоорганізацій для:

закликів до розв'язування агресивної війни або її пропаганди та/або розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті;

поширення інформації, яка порушує законні права та інтереси фізичних і юридичних осіб, посягає на честь і гідність особи.

5. Закон України «Про інформацію»

Стаття 28. Неприпустимість зловживання правом на інформацію

1. Інформація не може бути використана для закликів до повалення конституційного ладу, порушення територіальної цілісності України, пропаганди війни, насильства, жорстокості, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини.

III. Оцінка дотримання законодавства

1. Гумористичні шоу, які займають значну ринку розважального контенту в Україні, мають досить давню історію на вітчизняних екранах. Значна популярність передач на кшталт «КВН» («КВК», або ж «Клуб веселих та кмітливих») та велика кількість гумористів, які зробили собі кар'єру у відповідній передачі, призвели до сплеску й появи великого пласту власного гумористичного контенту. Цей контент почав поширюватися на великій кількості платформ — телебаченні, радіо, в інтернеті, а також на багатьох каналах у рамках цих платформ.

2. Студія «95-й квартал», сформована з колишніх учасників однойменної команди «КВН», була одним із піонерів у створенні комедійного контенту для великої кількості населення на початку

2000-х. Завдяки розвитку жанру студія змогла досягти значних бізнесових успіхів — утім, протягом останніх років, з огляду на глобальну зміну цінностей в українському суспільстві, контент «95-го кварталу» почав зазнавати надмірної критики за експлуатацію расистських та сексистських мотивів при виробництві передач. Зокрема, подібний контент з'являється і в передачах, у яких студія виступає продюсером, як-от «Ліга сміху». З огляду на це, важливо, на думку Незалежної медійної ради, провести межі між припустимим та неприпустимим у достатньо чутливій сфері свободи мистецького вираження поглядів.

3. Ця справа є першою можливістю для Незалежної медійної ради висловити свою позицію щодо контенту гумористичних передач. Європейський суд з прав людини вказав, що *«стаття 10 Конвенції включає свободу мистецького вираження поглядів, яка надає можливість брати участь у публічному обміні культурною, політичною та соціальною інформацією та ідеями будь-якого типу. Ті, хто створює, виконує, поширює чи виставляє мистецькі роботи, роблять свій внесок до обміну ідеями та думками, що є природним для демократичного суспільства»* (п. 42 рішення у справі *Alinak v Turkey*)⁶. Він також зазначив, що *«сатира є формою мистецького вираження поглядів та соціального коментаря, яка, зважаючи на притаманні їй риси перебільшення та спотворення реальності, природно спрямована на те, щоб провокувати та агітувати»* (п. 60 рішення у справі *Eon v France*)⁷.

4. Важливими для розуміння природи допустимих меж у рамках гумористичного контенту є дві справи, які розглядалися Європейським судом: *M'Bala M'Bala v France*⁸ та *Mariya Alekhina and Others v Russia*.⁹ У першій із них французький комік під час виступу запросив на сцену знаменитого французького неґаціоніста Робера Форісона, відомого своїм запереченням Голокосту. Останньому вручили премію за нахабство, причому її вручала людина, вдягнена в робу ув'язненого з намальованою зіркою Давида на рукаві. Друга справа стосувалася провокаційного виступу гурту Pussy Riot у Московському соборі Христа-Спасителя, за який учасниць групи було ув'язнено.

У першій із них Європейський суд з прав людини визнав скаргу неприйнятною з огляду на те, що через розповсюдження під час виступу антисемітських та неґаціоністських коментарів комедіант намагався використати свободу слова для знищення цінностей конвенції. У другій справі Європейський суд з прав людини визнав порушення прав заявників на свободу вираження поглядів, оскільки їхнє виконання пісні у храмі не закликала до жорстокості, ненависті або нетолерантності щодо вірян.

Із цих справ можна дійти висновку про те, що основною межею гумору та сатири як форми вираження поглядів є відсутність закликів до жорстокості, ненависті або нетолерантності — себто те, чи гумор сприяє розпалюванню ворожнечі.

⁶ <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-68652>

⁷ <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-117742>

⁸ <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-160358>

⁹ <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-184666>

5. Мова ворожнечі є однією з небагатьох прямо заборонених форм вираження поглядів; заборона виступів на користь національної, расової чи релігійної ненависті, що являє собою підбурювання до дискримінації, ворожнечі або насильства, передбачена статтею 20 Міжнародного пакту про громадянські й політичні права.

У Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи № 97(20) згадано таку дефініцію мови ворожнечі: *«Всі види висловлювань, котрі поширюють, розпалюють, підтримують або виправдовують різноманітні форми ненависті, викликані нетерпимістю, зокрема нетерпимістю, що виявляється у формі дискримінації меншин і ворожого ставлення до них»*¹⁰.

Так само «Артикль 19» у Кемденських принципах щодо свободи вираження поглядів та рівності визначає, що забороненою може бути мова ворожнечі, яка спричиняє **неминучий ризик дискримінації**, ворожого ставлення чи насильства щодо осіб, які належать до груп, проти яких спрямована мова ненависті¹¹.

6. На думку Незалежної медійної ради, всі скетчі, які є предметом розгляду в цій справі, побудовані на стереотипах стосовно певних категорій людей. Водночас, побудова гумору довкола висміювання стереотипів та подібних уявлень про певні явища є природною. Хоча зі зміною суспільних поглядів на низку явищ життя змінилося і ставлення до гумору на певну тематику (ЛГБТК+, національні та статеві стереотипи тощо) у прогресивної частини суспільства, маємо визнати, що більшість населення вважає подібний гумор прийнятним. Безпосередньо **використання стереотипів у рамках гумористичних та сатиричних шоу не може самостійно вважатися таким, що розпалює ворожнечу.**

7. У першому зі скетчів, що є предметом розгляду справи й був показаний у рамках 8-ї гри 4-го сезону передачі «Ліга сміху» 28 вересня 2018 року, використано низку панівних в українському суспільстві стереотипів щодо кенійців: робота на Шулявці чи футболістом, людодство, бідність, недорозвиненість інфраструктури, корумпованість, спортивні здобутки (в моменті щодо втечі новонародженого з пологового будинку) тощо. Кілька разів відмічають їхній колір шкіри, зокрема, закадровий голос називає їх «темними конячками цієї гри». Водночас, не можна стверджувати, що в рамках цих жартів якісь характеристики кенійців відбито в негативному тоні чи є якісь заклики до їх приниження: навпаки, деякі з обіграних стереотипів є подібними до актуальних проблем в Україні й перебувають саме в українському дискурсі.

8. У другому скетчі стосовно співачки Netta робиться акцент на «дивакуватості» її образу для українського глядача і проводиться логічна лінія з попередніми переможцями «Євробачення», які мали «дивакуватий» образ. Хоча фраза *«чудо в перьях, которое выиграло "Евровидение"»* є достатньо провокаційною, слід пам'ятати, що захист має надаватися не лише **інформації та ідеям, які сприймаються позитивно або розглядаються як необразливі чи залишають аудиторію байдужою, а й тим ідеям, які ображають, шокують або турбують** (п. 87 рішення

¹⁰ http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_093

¹¹ <https://www.article19.org/data/files/pdfs/standards/the-camden-principles-on-freedom-of-expression-and-equality.pdf>

Європейського суду з прав людини у справі *Pentikainen v Finland*)¹². Крім того, також не можна стверджувати, що якісь риси співачки чи використання стереотипів щодо Ізраїлю та ролі жінок у місцевому суспільстві показують співачку Netta в негативному тоні.

9. Третій скетч висміює сюжети української літератури та української історії: військові змагання козаків, історію про кохання та одруження проти волі дівчини тощо. Справді, низка цих сюжетів представлена в українській літературі. Однак, знову ж таки, автори скетчу жодним чином не розпалюють ворожнечу.

З огляду на це, **Незалежна медійна рада вважає, що трансляція телеканалом «1+1» окремих скетчів у рамках 8-ї гри 4-го сезону передачі «Ліга сміху» 28 вересня 2018 року не порушує норм законодавства України щодо протидії розпалюванню ворожнечі.**

10. Водночас, Незалежна медійна рада наголошує, **що при створенні гумористичного контенту на чутливі для суспільства теми (расизм, сексизм, гомофобія тощо) мовники мають бути ретельнішими у висміюванні таких явищ.** Попри формальне дотримання норм законодавства, медіа варто пам'ятати про свою соціальну відповідальність та роль у вихованні глядача, а контент, який є неякісним та спрямований на закріплення у суспільстві певних стереотипів, не сприяє підвищенню загального рівня суспільної свідомості.

IV. Висновки

Незалежна медійна рада вважає, що трансляція окремих скетчів телеканалом «1+1» в рамках 8-ї гри 4-го сезону передачі «Ліга сміху» 28 вересня 2018 року відповідає нормам українського законодавства.

Результати голосування: «За» — 8;

«Проти» — 6;

«Утримуюсь» — 0.

Додатки:

1) Окрема думка члена Незалежної медійної ради Антоніни Черевко у справі щодо окремих скетчів у рамках передачі «Ліга сміху» на телеканалі «1+1», підтримана головою Незалежної медійної ради Наталією Лигачовою та членом Незалежної медійної ради Галиною Петренко — **на трьох сторінках.**

2) Окрема думка секретаря Незалежної медійної ради Ігоря Розкладая у справі щодо окремих скетчів у рамках передачі «Ліга сміху» на телеканалі «1+1», підтримана головою Незалежної медійної ради Наталією Лигачовою та членом Незалежної медійної ради Галиною Петренко — **на трьох сторінках.**

---

¹² <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-158279>

Голова Незалежної
медійної ради

Наталія Лигачова

Секретар Незалежної
медійної ради

Ігор Розкладай

Окрема думка члена Незалежної медійної ради Антоніни Черевко у справі щодо окремих скетчів у рамках передачі «Ліга сміху» на телеканалі «1+1», підтримана головою Незалежної медійної ради Наталією Лигачовою та членом Незалежної медійної ради Галиною Петренко

У зв'язку з Висновком Незалежної медійної ради № 30 вважаю необхідним зазначити таке. Категорично не підтримую невиправдано м'який висновок Незалежної медійної ради (надалі в тексті — НМР) у частині, що стосується першого скетчу «Темная лошадка в кабінете Порошенко» команди «Винницькие», який був *inter alia* предметом розгляду даної справи. Вважаю, що цей епізод є проявом неприпустимої мови ворожнечі й расової дискримінації, що є порушенням норм міжнародного права та суперечить основоположним правовим інструментам у сфері захисту прав людини, до яких приєдналася й Україна. Мій висновок щодо першого епізоду даної справи ґрунтується на таких історичних, правових та етичних аргументах.

Расова дискримінація була і продовжує бути одним із найогидніших, найпримітивніших й одночасно найбільш історично вкорінених різновидів дискримінації. Так звані привілей білого чоловіка, «цивілізаційна місія» та висміювання меншовартості чорношкірих африканців сторіччями слугували «виправданням» для таких жахливих злочинів проти людяності як рабовласництво та режим апартеїду. Водночас, боротьба проти расової дискримінації є відносно нещодавнім здобутком цивілізації. Так, наприклад, історичне рішення про заборону расової сегрегації у школах США у справі *Brown v. Board of Education of Topeka*, 347 U.S. 483 (1954) було прийнято у 1954 році, а неконституційність заборони міжрасових шлюбів визнано лише у 1967 році у справі *Loving v. Virginia*, 388 U.S. 1 (1967), що з точки зору історії розвитку людства є «вчорашньою» подією.

Скромні досягнення боротьби за расову рівність є особливо вразливими та непевними саме сьогодні, коли ксенофобські та відверто расистські політичні сили здобувають перемоги навіть у країнах так званих сталих демократій. У прекрасному матеріалі для британського видання *The Guardian* відомий автор та інтелектуал Панкаж Мішра зазначає, що: «Білість (*whiteness*), що була перетворена на релігію під час економічної та соціальної нестабільності, які передували сплеску насильства у 1914 році, є найнебезпечнішим культом сьогодення. Расова зверхність історично реалізувалася через колоніалізм, рабство, сегрегацію, гетто, мілітаризований контроль за кордонами та масові ув'язнення. Вона наразі увійшла у свою останню й найбільш відчайдушну фазу з Трампом при владі»¹³. Було би ознакою наївності та навіть злочинної недбалості вважати, що Україну виклики расизму та ксенофобії зовсім не обходять. Так, відомо, що злочини на ґрунті ненависті є серйозною проблемою в нашій державі, а їх належне розслідування й досі залишається рідкістю¹⁴. Тим, хто має серед добрих друзів чи родини представників меншин і насамперед чорношкірих, добре відомо, що принизливий

¹³ <https://www.theguardian.com/news/2017/nov/10/how-colonial-violence-came-home-the-ugly-truth-of-the-first-world-war?fbclid=IwAR1AK2fDMEiHzEvjW5-5T1hdKMeFNQ5A8iB1Ns-piyApNgC5oQXSZhwfmhs>

¹⁴ http://texty.org.ua/pg/article/Oximets/read/77060/Zlochyny_na_runti_nenavysti_Vyznaty_ne_mozhna

гумор, стереотипізація, намагання виставити представників меншини неповносправними у порівнянні з «нормальними білими людьми» та відверта дискримінація у школі, на роботі, в публічних місцях є щоденною сумною реальністю і щоденним джерелом випробувань та страждань як для тих, хто виглядає «інакшим», так і для їхнього близького оточення.

Враховуючи вище зазначене, не дивно, що стаття 4 *Конвенції про викорінення усіх форм расової дискримінації 1969 року* встановлює найжорсткіші обмеження свободи вираження поглядів у міжнародному праві, жорсткіші за ті, що покликані запобігати, наприклад, дискримінації за ознакою національності. Так, зокрема, пункт а) даної статті зобов'язує держави, що приєдналися до Конвенції (а серед них є й Україна), *визнати правопорушенням поширення ідей, що базуються на расовій зверхності*.

У схожій манері достатньо широким є визначення мови ненависті, що міститься в Рекомендації Європейської комісії проти расизму та нетолерантності (European Commission against Racism and Intolerance (ECRI)) No 15 від 8 грудня 2016 року: адвокація, просування або спонукання до представлення в чорному світлі, ненависті або згн'яблення особи або групи особи, так само як залякування, образа, *негативна стереотипізація, стигматизація* або погроза особі чи групі осіб, а також *усі можливі виправдання / обґрунтування подібних форм вираження поглядів*.

У першому епізоді, що став *inter alia* предметом розгляду даної справи НМР, жарти, які штучно обмежують вибір заняття для африканців або спортом, або (нелегальною) торгівлею, а також де факто порівнюють їх із тваринами (сцена з «пологовим будинком» під кущем)¹⁵ — є очевидним виявленням примітивної расової зверхності та прикладом дегуманізації чорної раси. Такі жарти сприяють подальшому вкоріненню негативних стереотипів та комплексу «привілейованої білої людини», що неминуче призводить до дискримінації й часто стає виправданням насильства (адже якщо більшість у суспільстві вважає певну меншину безумовно гіршою за себе, меншовартісною та негідною бути рівною більшості тільки за певною невід'ємною ознакою, такою, як колір шкіри, то ризик застосування насильства до цієї меншини серйозно зростає).

Гумористичний характер скетчу не є виправданням для безсовісної експлуатації національним телеканалом мови ворожнечі. Як у відомому вислові: все, що починається з містики, закінчується політикою, — так і принизливий дегуманізуючий гумор часто призводить до насильства. Тут пригадується жахливий момент із документальної новели «Соняшник» Сімона Візентхалю, де під час Голокосту до тіл повішених євреїв прикріпили «гумористичні» таблички з написом «кошерне м'ясо». У тій ситуації пересічна публіка теж декілька днів не припиняла сміятися зі «вдалого» жарту¹⁶.

---

¹⁵ Тут є важливим і особливо огидним те, що «під кущем» не є місцем суто випадковим для народження дитини, це визначено у сцені як «кенійськийпологовий будинок», тобто як місце де і *належить* народжувати африканцям, які очевидно, з точки зору авторів скетчу, на «нормальний»пологовий будинок не заслуговують.

¹⁶ Simon Wiesenthal, *The Sunflower: On the Possibilities and Limits of Forgiveness*, Schocken Books, New York, 1998, p.57

Медіа, які заради примітивних веселощів вдаються до експлуатації найгірших рис людської натури, до яких, безумовно, належить расова зверхність та ксенофобія, викликають відразу та повністю нехтують своєю відповідальною роллю в демократичному суспільстві.

Те, що у скетчі для озвучення виявів приниження та дискримінації були запрошені (або використані) особи (як видається) кенійського походження, жодним чином не скасовує попередньо викладених аргументів. Таким саме чином українські артисти не раз грали ролі недолугих та жадібних «хахлов» задля задоволення глядацької аудиторії російських телеканалів, і так само там насміхалися з «неіснуючої» української мови. Нехтування почуттям власної гідності заради гонитви за дешевою популярністю, що завжди буде притаманне певним особам у будь-якому суспільстві, не має перешкоджати нам зробити правильні висновки по суті цієї справи.

Важливим аргументом проти будь-яких проявів расової дискримінації для нас має бути ще й те, що в Україні наразі вже підрастає покоління чорношкірих громадян — дітей від чи не перших змішаних шлюбів у 1990-х. Ці молоді громадяни нашої держави можуть володіти мовою та історією краще за білих українців, але тим не менше не завжди почуваються як удома. Україна як держава, а також її громадянське суспільство й медіа мають більше уваги приділяти забезпеченню повноцінного прийняття цих громадян у суспільство й непримиренній боротьбі з дискримінацією. Українські діти від змішаних шлюбів не мають наражатися на підвищену небезпеку психологічних чи фізичних страждань через намагання національних телеканалів підвищити власні рейтинги убогими жартами.

У ці грудневі дні хотілося би нагадати нам всім, що основоположною цінністю й у певному сенсі основною цивілізаційною «інновацією» Майдану було українство як свідомий політичний вибір, доступний будь-кому, а не як уроджене етнічне чи расове походження. І в пам'ять про ці вирішальні події в новітній українській історії, моральним та етичним імперативом свідомих українців є робити все для установаження саме такого погляду на українську ідентичність та, відповідно, жорстке викорінення дискримінації за будь-якою ознакою.

Таким чином, висловлюючи розчарування позицією більшої частини членів НМР, вважаю перший скетч, що був частиною розгляду даної справи, таким, що є очевидним проявом мови ворожнечі, расової дискримінації та є неприпустимим у демократичному суспільстві, яке прагне спиратися на основоположні категорії рівності та поваги до людської гідності.

Член Незалежної медійної ради

Антоніна Черевко

Голова Незалежної медійної ради

Наталія Лигачова

Член Незалежної медійної ради

Галина Петренко

Окрема думка секретаря Незалежної медійної ради Ігоря Розкладая у справі щодо окремих скетчів у рамках передачі «Ліга сміху» на телеканалі «1+1», підтримана головою Незалежної медійної ради Наталією Лигачовою та членом Незалежної медійної ради Галиною Петренко

Підтримуючи основний хід думки Незалежної медійної ради щодо захисту гумору як форми вираження свободи слова, не можу погодитися з її висновком щодо першого скетчу «Темная лошадка в кабінете Порошенко» команди «Винницькіе».

Гумор щодо дивних, незвичних, специфічних чи негативних рис тих чи інших народів є загальнопоширеним не лише в Україні, але й у всій Європі. Такий гумор може виходити як від самих представників народу чи етносу, так і від їхніх сусідів, як-от відомі свого часу габровські анекдоти, що є іронічним зображенням надмірної заощадливості мешканців містечка Габрова (Болгарія).

До певної межі такий гумор можна вважати таким, що каналізує й убезпечує від можливої агресії та мови ворожнечі. Проте слід розуміти, що в посттоталітарному суспільстві роль анекдоту має складнішу природу й коріння. Найперше слід згадати, що питання національності в часи СРСР мало відображення в сумнозвісній 5-й графі паспорта, яка не лише вказувала приналежність, але й могла визначати долю людини, впливати на реалізацію нею права на освіту, працю тощо. Найбільш трагічними сторінками історії, які мають безпосередній зв'язок із національністю, є Голодомори та масові депортації українців, кримських татар, євреїв та представників інших національностей у 1920–1950-х роках. Яскравим прикладом атаки на етнос є політика ЦК ВКП(б) — ЦК КПРС, НКВД — МДБ — КДБ щодо євреїв у період до й особливо після Другої світової війни, зокрема після становлення держави Ізраїль. Переслідування, яких зазнав етнос, здійснювалися на всіх напрямках: від відомої справи лікарів до заборони преси, звільнення з керівних посад і навіть заслання на Далекий Схід СРСР. Очевидно, при масованій атаці з боку владних інституцій анекдот стає «чудовим» доповненням цькування й тиску на будь-якого індивіда чи спільноту. Можна припустити, що великий пласт і популярність анекдотів про євреїв якщо й не були прямою діяльністю відповідних структур (як це, наприклад, робилося з поширенням чуток), так точно побічним результатом державної політики щодо того чи іншого етносу. Цілий пласт анекдотів зображує представників того чи іншого етносу примітивними, неосвіченими, жадібними, часто зображувані риси такими, що взагалі виглядають штучно приписаними або надмірно гіперболізованими. В цьому аспекті є і пласт анекдотів щодо людей з іншим кольором шкіри, як-от вибудовування асоціативного ряду «темношкірий — банан», що формує сприйняття мешканців африканського континенту як відсталих і диких.

Слід констатувати, що історія, культура й сучасний стан реформ у країнах Африки залишаються в Україні поза належною увагою, попри те, що деякі процеси (як-от децентралізація, повалення авторитарних режимів, економічні проблеми, корупція) мають багато спільного з проблемами в розвитку нашої країни.

Побіжний аналіз новинних стрічок показує, що українські медіа в контексті Африки акцентують свою увагу на біженцях, хворобах, проблемах захисту диких тварин, війни. Такий підхід медіа не лише підживлює інтереси глядачів / читачів у дусі «бС», але і формує в необізнаного читача образ, закладений ще у відомому віршику Чуковського «не ходіть ви, діти, в Африку гулять».

Не секрет, що брак інформації, стереотипи, однобокність у подачі інформації є ґрунтом для формування фобій, мови ворожнечі і, відповідно, агресії. В історії України з моменту здобуття незалежності було чимало ганебних сторінок, пов'язаних із атаками на представників різних етносів. За останні роки можна згадати неодноразові побиття африканців у Луцьку, Києві, Івано-Франківську тощо. Трагічнішими були погроми ромських таборів, що стало навіть предметом розгляду в Європейському суді з прав людини ([Burlya and Others v. Ukraine](#)).

Слід також зауважити, що Російська Федерація, поширюючи наративи, що виправдовують воєнну агресію, не гребує жодним способом комунікації, зокрема й гумором. Яскравим прикладом є популярний у минулому гуморист Михаїл Задорнов, який фокусувався переважно на висміюванні інших народів, зокрема американців, у спосіб приниження або поширення ідеї зверхності однієї нації над іншою. В цьому аспекті межа між гумором і політикою стерлася, адже саме цей гуморист підтримав агресію РФ щодо України й не гребував не лише висміюванням Євромайдану, але й гумором щодо збитого росіянами літака МН17.

Розуміючи силу гумору, який може як кумулювати, виставляти на посміх, об'єднувати перед зовнішніми загрозами, так і руйнувати життя (див. кейс австралійської радіостанції 2Day), медіа мають ретельно зважувати ризики, що їх несе гумор щодо вразливих верств населення чи соціальних груп.

Вибираючи тему Кенії для скетчу, організатори й виконавці абсолютно проігнорували ризики, що може нести такий скетч. По-перше, не секрет, що ідентифікація націй навіть у рамках однієї раси є непростим завданням для будь-якої людини, а якщо йдеться про інші раси — це завдання значно ускладнюється: відрізнити малійця від жителя Замбії, ПАР чи тої ж Кенії навряд чи просте, якщо в принципі реалістичне завдання. По-друге, у скетчі обіграється низка сцен, у яких кенійці (читай — африканці) можуть працювати лише у спорті й на ринку, тобто у сферах, де не потрібно мати високі інтелектуальні здібності. Ба більше, тут містяться сценки народження дитини під кущем та спроби отримати кредит у борг у Президента з відповідним відкатом. Усе це за сукупністю формує образ кенійця / африканця як недалекого, бідного, чи пак дикого й корупційного. Так, справді, Кенія, як і інші постколоніальні країни Африки, має багато проблем із розвитком і демократією, проте позитивні зміни відбуваються, як, власне, і в посттоталітарній Україні. Проте саме в Кенії народився батько 44-го президента США, й це прямо заперечує недолугий жарт про єдине призначення кенійця як продавця на ринку чи спортсмена, а одним із двигунів економіки Кенії є телекомунікаційний сектор.

Згаданими скетчами автори по факту посилюють загальний стереотип про африканців, формуючи негативний асоціативний ряд «африканець — бідність — корупція — нерозумний». Такі стереотипи не лише не сприяють толерантності й недискримінації, а, навпаки, ще більше

закріплюють упередження, відразу, а в певних випадках і підживлюють агресію, особливо в тих, хто цілеспрямовано атакував африканців.

Вважаю, вищезгаданий скетч є дискримінаційним, а окремі його епізоди містять ознаки розпалення ворожнечі за ознаками раси.

Секретар Незалежної медійної ради

Ігор Розкладай

Голова Незалежної медійної ради

Наталія Лигачова

Член Незалежної медійної ради

Галина Петренко